

Др Љубинка Шкодрић,
научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд

УДК 94:929 Пешић В.
94:929 Ђурић Р.
355.40(497.11)”1943/1944”

ВЕРА ПЕШИЋ И РАДОСЛАВ ЂУРИЋ ЈЕДНА РАТНА ЕПИЗОДА НА ЈУГУ СРБИЈЕ*

Апстракт: Током 1943. и 1944. године међу снагама у саставу равногорске Команде Јужне Србије дошло је до појаве незадовољства, осипања и дезорганизације који су били узроковани и присуством и утицајем немачке обавештајке Вере Пешић у штабу потпуковника Радослава Ђурића. У чланку се разматра развој ових догађаја, које су пратили и представници савезничке мисије, а који су кулминирали пучем у штабу и стрељањем Вере Пешић, док се Радослав Ђурић прикључио народноослободилачким одредима.

Кључне речи: обавештајна делатност, Вера Пешић, Радослав Ђурић, Равногорски покрет, Народноослободилачки покрет, четници, пратизани, покрет отпора, Други светски рат.

Трећи Рајх је током 1941. године ставио под своју власт све територије Југоисточне Европе, а најтежи положај имала је окупирана Србија која је морала да поднесе терет изгубљеног рата и која је била обележена као кривац за тај сукоб. Након слома Краљевине Југославије у Априлском рату, територија Србије је подвргнута непосредној немачкој војној окупационој управи „као једина југословенска земља са таквим статусом, обавезна да плаћа контрибуције немачком окупатору за издржавање окупационе војске, што је такође био случај без преседана на тлу војно поражене Краљевине Југославије“.¹

Убрзо по окупацији уведена је нова административна подела по којој је територија југоисточне Србије подељена на четири округа: нишки, крушевачки, лесковачки и зајечарски. Крајем 1941. године, територија

* Рад је део пројекта *Конфликти и кризе: сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку* (47030), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Beograd 1992, 111–112.

лесковачког округа имала је у свом саставу: лесковачки, пусторечки, власотиначки, пољанички и јабланички срез. Осим присуства домаћих управних власти, немачке окупационе власти формирале су у Нишу Фелдкомандантуру 809, у оквиру које су функционисале Крајскомандантуре у Лесковцу, Нишу, Крушевцу, Зајечару и Косовској Митровици. Почетком 1942. ситуација у лесковачком крају додатно је оптерећена и доласком бугарских окупационих трупа.²

Становништво Србије се тешко мирило са ратним поразом и навикавало на окупацију. Убрзо након немачког напада на Совјетски Савез, комунистички покрет са Јосипом Брозом Титом на челу позвао је на општи устанак и формирање народноослободилачких одреда у циљу ослобођења Југославије и растерећења Црвене армије формирањем новог фронта. Пратећи стање на окупираној територији, немачке власти су већ 10. маја³ располагале подацима о доласку на Равну гору Драгољуба Драже Михаиловића, генералштабног пуковника који није признао капитулацију, чиме је симболично одржавао континуитет југословенске државе, што је касније потврђено његовим укључивањем у састав југословенске владе у емиграцији у својству главнокомандујућег Југословенском војском у отаџбини (ЈВуО). Равногорски покрет, који је Михаиловић формирао, настојао је да избегавањем отвореног сукоба са окупатором, путем пропаганде, обавештајне активности и саботажа припреми терен за устанак који би повео када дође до преокрета на великим ратиштима.⁴ Већ током јуна 1941. у Србији су се могли видети мањи четнички одреди, а почетком јула припадници покрета „Збор“ су имали информације о устаничком расположењу и јачању устаничких редова.⁵

Успон устанка десио се у септембру 1941. када му је масовно пришло сељаштво, делом захваљујући сарадњи партизанских и четничких снага. Равногорски и Народноослободилачки покрет су се међусобно искључивали, упркос покушајима да се споразумеју и заједнички делују. Један од актера избијања грађанског рата који је деловао као спона између Равногорског и Народноослободилачког покрета током устанка 1941. био је мајор Радослав Ђурић,⁶ који се почетком новембра 1941. нашао у средишту грађанског

² Мирослав Стојиљковић, *Бугарска окупаторска политика у Србији 1941–1944*, Београд 1989, 122.

³ *Srbi u ratnom dnevniku Vermahta*, Izbor, prevod i pogovor Nikola Živković, Beograd 2004, 45.

⁴ Коста Николић, *Историја Равногорског покрета 1941–1945*, II, *Србија под окупацијом*, Београд 2014.

⁵ Вођство „Збора“ је извештено да су „шуме према Дрини пуне комуниста и четника–официра“, а примећено је и да се они међусобно не трпе. ВА, Нда, 154–1–18 (Војни архив, Недићева архива).

⁶ Мајор Радослав Ђурић је био у првој групи официра која се прикључила

рата у Србији, прво као равногорски представник у заједничкој – четничкој и партизанској опсади Краљева, а затим као командант четничких одреда у Чачку и са ових позиција је покушавао да утиче на обе стране у циљу смиривања сукоба. Његово држање у том периоду утицало је да буде обележен као личност наклоњена комунистима и по личном уверењу био је због тога држан на дистанци од Врховне команде покрета.⁷

Када је 2. новембра 1941. године добио наређење да повуче главнину четничких снага из опсаде Краљева, да заузме Чачак и разоружа партизанске снаге у овом граду, Ђурић није извршио наређење, већ је са његовим садржајем упознао Момчила Радосављевића, команданта Чачанског партизанског одреда, и одложио напад на Чачак у коме су власт преузели партизани. Узалуд је затим 6. и 7. новембра апеловао код партизанског покрета на сарадњу и смиривање сукоба и предлагао споразум.⁸ Убрзо после тога, заједно са мајором Мирком Лалатовићем, 18. новембра 1941. године у Чачку, Ђурић је преговарао са партизанском делегацијом коју су чинили Александар Ранковић, Иво Лола Рибар и Петар Стамболић. Том приликом је, 20. новембра 1941. године, закључено примирје између четника и партизана и договорено обустављање непријатељстава, пружање отпора окупатору, пуштање заробљеника са обеју страна и успостављање мешовите комисије која ће испитивати узроке сукоба.⁹

Након слома устанка, Ђурић је упућиван на различите задатке, а током марта 1942. упутио је Михаиловићу исцрпан извештај о војно-политичкој ситуацији у источној Босни и стању четничких јединица у тој области.¹⁰ После тога, Михаиловић му је поверио организовање равногорског покрета у јужној Србији, постављен је за команданта Штаба 110 и именован за делегата Врховне команде за јужну Србију са задатком да спроведе организацију ЈВуО на територији Македоније, Косова и јужне Србије, све до

Михаиловићу и већ средином јуна 1941. године нашла на Равној гори. Ђурић је, затим, током септембра био ангажован у преговорима који су вођени са представницима Милана Недића.

⁷ У изјави коју је дао 1. јуна 1944. године, Главном штабу НОВ и ПОЈ, Ђурић је тврдио да је након ових догађаја „одстрањен из Врховне команде на фин начин“. АС, Ж-23, ф. 1. (Архив Србије, Документа Народноослободилачке војске).

⁸ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 1, Београд 1981, 64.

Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја*, I, У пламену устанка. Ратна 1941. година, Чачак – Горњи Милановац – Краљево 2002, 308.

⁹ Jovan Marjanović, *Ustanak i narodnooslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Београд 1963, 370.

¹⁰ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 1, Београд 1981, 173.

Сокобање. Већ 2. априла 1942. године, Ђурић је стигао у село Оруглицу код Лесковца, где је затекао Козјачки четнички одред војводе Јордана Кимића¹¹ који се убрзо ставио под команду ЈВуО. О односу са Јорданом Кимићем и стању у јужној Србији, Ђурић је извештавао Михаиловића током маја 1942. истичући опште расположење у корист Равногорског покрета, као и наклоност СДС и легализованих четника.¹² Бројност Ђурићевих трупа била је повећана и приливом избеглица са Косова и Метохије.¹³

Осим организовања одреда, Ђурић је играо активну улогу у Равногорском покрету пре свега у погледу обавештајне делатности и у покушајима успостављања контакта са представницима бугарског, грчког и албанског народа у циљу евентуалне сарадње у борби против окупатора, а у његовом штабу током 1943. године боравило је више представника британске мисије. Прва британска мисија дошла је у Ђурићев штаб у априлу 1943. године, да би у марту 1944. године известио генерала Михаиловића да у саставу војних мисија, које се налазе у рејону његовог командовања, има око 20 Енглеца.¹⁴

У односу савезничких мисија према Равногорском покрету, посебно с обзиром на питање организовања саботажа и дотурања помоћи, значајну улогу током августа 1943. године имао је Радослав Ђурић и његов однос са представницима савезничких мисија на његовом терену. Иако не постоје поуздани подаци да је Ђурић имао информације да су га поједини британски представници предвиђали за Михаиловићевог заменика када се размишљало о Михаиловићевој смени, подаци које је достављао савезничкој мисији додатно су компликовали односе и узроковали неразумевање и сукобе између савезника и Михаиловића. Пуковник Вилијам Бејли, шеф британске мисије при Врховној команди ЈВуО, 24. августа је обавестио Михаиловића

¹¹ Јордан Кимић, син Алексе Кимића, унук војводе Киме, официр 47. класе Војне академије, као младић –доброволац учествовао је у Првом светском рату. Због напада на једног хрватског официра био је истеран из војне службе, након чега је у Скопљу уређивао лист „Српско Косово“. Одмах након окупације одметнуо се на планину Козјак и ступио у везу са војводом Костом Пећанцем који га је поставио за војводу Козјачког. – Александар М. Динчић, Дејан Д. Антић, „Организација војних формација Југословенске војске у отаџбини у Македонији (1941–1942)“, *Баштина*, 41/2016, 211–230, 217.

¹² *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 1, Београд 1981, 273.

¹³ Стеван К. Павловић, *Хитлеров нови антипоредак. Други светски рат у Југославији*, Београд 2009, 234.

¹⁴ Енглеска војна мисија за јужну Србију (мисија Нерон) спуштена је 19. априла 1943, а шеф мисије је био капетан Џон Семер, да би га касније као официри за везу наследили потпуковник Бил Коуп и мајор Руперт Ро. – Александар Динчић, „Англоамериканци у Лесковачком и Врањском округу и спасавање ваздухопловаца (1941–1944)“, *Лесковачки зборник*, 57/2017, 237–259, 240.

о подацима који су му достављени из Каира, а односили су се на делатност Радослава Ђурића који је тврдио да није добио наређења о нападима на непријатељске комуникације и рудник Трепчу, као и да није добио наређење да британској мисији доставља извештаје о кретању непријатељских снага, док се истовремено борио против партизана наоружан британским оружјем.¹⁵ Насупрот томе, Михаиловић је одбијао да прихвати тврдње савезничких мисија о Ђурићевим ставовима, тврдио је да су му одговарајуће наредбе биле упућене и истицао да је реч о једном од најактивнијих команданата који је сукобе са партизанима имао само у случајевима нужне одбране. Осим тога, 24. новембра 1943. године, жалио се бригадиру Чарлсу Армстронгу, шефу британске мисије при Врховној команди ЈВуО, који је на тој дужности наследио Бејлија, да су представници британске мисије код Ђурића чак користили тежак положај Врховног штаба због немачког гоњења, убеђујући га у потребу да диже устанак.¹⁶

Неспоразум је кулминирао током новембра 1943. године када је потпуковник Коуп, члан британске мисије у Ђурићевом штабу, известио да је Михаиловић наредио Ђурићу сарадњу са Недићевом владом и да у Ђурићевом штабу борави Недићев официр. Потпуковник Коуп је, такође, у своме извештају нагласио да Ђурићево људство неће толерисати ову сарадњу, да се неће борити против партизана и да је Ђурић већ контактирао локалне партизана.¹⁷ Овај догађај тумачен је на више начина, од неспоразума приликом превода представнику британске мисије, до разматрања могућности да је Ђурић намерно тако поступио како би доказао своју подобност за Михаиловићевог наследника или да је то учинио као потајни симпатизер комуниста.¹⁸ Чак су и Армстронг и Бејли сумњали у верност података које је Ђурић дао, као и у његове намере, истичући његову потенцијалну наклоњеност партизанима. И поред тога, овај догађај је послужио као повод да се обустави слање помоћи Михаиловићу. Поједини аутори, попут Хедер Вилијамс, сматрали су да је после афере Коуп–Ђурић, основно питање у савезничкој политици према Равногорском покрету постало како се отарасити Михаиловића и да је превладао Черчилов план да се оствари сарадња Тита и краља Петра.¹⁹

Иако је у појединим тренуцима фигурирао као потенцијални Михаиловићев наследник, Ђурић на британске официре није оставио утисак

¹⁵ Коста Николић, *Савезници, четници и партизани у Другом светском рату*, Београд 2018, 177.

¹⁶ Коста Николић, *Савезници и покрети отпора у Југославији 1941–1945*, Београд 2009, 248.

¹⁷ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, knjiga 3, Београд 1983, 907.

¹⁸ К. Николић, *Савезници и покрети отпора ...*, 248.

¹⁹ Хедер Вилијамс, *Падобранци, патриоти и партизани*, Београд 2009, 251.

својом војничком способношћу. Још током октобра 1943. постојале су жалбе да није способан да започне акцију против непријатеља и да сачува залихе достављене за диверзије. Бригадир Армстронг је у једном писму, 17. децембра 1943, извештавао Михаиловића да је само Ђурићу достављено 40 транспората помоћи, да има довољно оружја и опреме и да је потребно да активније ступи у акцију против непријатеља.²⁰ Подозривост британске мисије према Ђурићу повећала се присуством Вере Пешић у његовом штабу, за коју су британски представници имали информације да је агент Гестапоа и бивша љубавница немачког генерала Бадера, док је Ђурић упорно одбијао да им дозволи да је испитају. Британски официри су, такође, располагали подацима да је Вера Пешић била само једна од Ђурићевих љубавница којој је претходила руска докторка Мариола Берђајев, коју су такође сумњичили да је немачки шпијун.²¹

Међу женама које су биле сараднице немачке обавештајне службе у окупираној Србији најистакнутији и најинтригантнији је случај Вере Пешић.²² Она је била лепа и интелигентна жена која је након развода брака, дошла 1938. из Лесковца у Београд да настави школовање.²³ По доласку у Београд покушала је да постане обавештајац у Обавештајном одељењу Генералштаба Војске Краљевине Југославије, али је приликом тестирања утврђено да је тврдоглава, препотентна, неупућена у војна питања, не говори стране језике и авантуристкиња и закључено је да није погодна за војно-обавештајну службу, али да због урођене женствености и пријатног изгледа може да се искористи за политичку, привредну или пропагандну службу.²⁴ Она је, наводно, препоручена британској тајној служби, али је убрзо успоставила контакт и са немачком службом. Упознала се са Карлом Краусом,²⁵ са којим је ступила у љубавне односе и почела

²⁰ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 3, Београд 1983, 910.

²¹ Х. Вилијамс, н. д., 238.

²² Вера Пешић је рођена у Сијаринској Бањи, 1919. године. У родном крају је била обележена као дете рођено из везе са непријатељом, односно из ванбрачне везе њене мајке Анђе са бугарским официром током окупације у Првом светском рату. Вера Пешић је одрасла и школовала се у Лесковцу. Удала се веома млада, 1934. године, за полицијског писара Мила Крчединца, али је после две године тај брак завршен разводом. – Живко Топаловић, *На Равној гори*, Крагујевац 1999, 380.

²³ О амбицијама Пешићеве да се бави пропагандном и литерарном делатношћу сведочи и њена сарадња у *Лесковачком гласнику. Листу за трговину, занате, пољопривреду, просвету и друштвени живот* за који је објавила више текстова током 1938. године. Током 1940. године објављивала је у *Српском гласу*, органу Српског културног клуба.

²⁴ Угљеša Поповић, *Deseti po redu. Vojno obaveštajna služba bivše jugoslovenske vojske od 1938. do maja 1941. godine*, Београд 1976, 113.

²⁵ Карл Краус је као мајор СС у септембру 1939. године упућен на рад у Југославију као опуномоћеник Управе безбедности Рајха, односно њеног 6. одељења задуженог

обавештајни рад. Убрзо је ухапшена због шпијунаже, али је пуштена на интервенцију немачког амбасадора.²⁶ Током 1940. радила је за потребе немачке пропаганде и у том циљу је превела једну књигу о Енглезима коју је објавило немачко посланство. За две и по године боравка у Београду, до Априлског рата 1941. два пута је хапшена због обавештајног рада за немачку службу, да би априла 1941. била интернирана у родно место. После Априлског рата, Пешићева је наставила сарадњу, а немачки пропагандни органи настојали су да је ангажују на пропагандном раду према женама. Од стране немачке пропаганде била је ангажована и на изради календара за 1942. годину, као и на припреми српске читанке и часописа *Српска жена*, који немачке власти нису одобриле. Ставови о улози жене под окупацијом Вера Пешић је изложила у првом броју листа *Обнова*, 6. јула 1941, у чланку „Друштвена одговорност српске жене за наш државни слом и њен удео у нашем народном препороду“ којим је покренула вишемесечну дебату о очекиваном идеалном профилу српске жене под окупацијом.²⁷ Крајем 1941. Пешићева је пребачена у службу колаборационистичких органа. Прво је била ангажована као секретарица у Министарству унутрашњих послова, а након тога у Одељењу за пропаганду Министарског савета, али никада није престала да ради као обавештајна сарадница окупатора.

Током 1943. године Пешићева је била у блиској вези са окружним начелником у Лесковцу пуковником Живојином Ђурићем,²⁸ бившим припадником Равногорског покрета, који је био под њеним јаким утицајем. У Лесковцу је сарађивала са испоставом BdS-a, а одржавала је контакте и са Народноослободилачким покретом. У пролеће 1943. године, везу са

за обавештајни рад у иностранству. Краусов рад је у почетку био камуфлиран, деловао је у оквиру Немачког саобраћајног бироа, а затим у немачком посланству као „привредни саветник“. – Milan Koljanin, „Struktura i delovanje policije nacističke Nemačke u okupiranoj Srbiji 1941–1944“, *Istorija 20. veka*, 3/2011, 143–156, 144.

²⁶ Венцеслав Глишић, „Досије о Вери Пешић или како не треба писати историју обавештајца“, *Војноисторијски гласник*, 2/2009, 175–213, 179.

²⁷ Љубинка Шкодрић, „Друштвена одговорност српске жене за наш државни слом. Женско питање у колаборационистичкој штампи“, *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944*, приредио Александар Стојановић, Београд 2015, 289–311, 291.

²⁸ Живојин Ђурић је до септембра 1941. године био сарадник Драже Михаиловића, а затим је ступио у Српску државну стражу, али је ухапшен и спроведен у заробљеништво, одакле је побегао. Познавајући Ђурића од раније, Вера Пешић се заложила за њега у писму упућеном BdS-у, а затим га је довела у контакт са функционером BdS-a Хансом Рексајзеном, са којим је и она у то време одржавала везу. Убрзо је Ђурић постављен за окружног начелника у Лесковцу и од тада је заједно са Вером Пешић обавештајно деловао за BdS. – *Nemačka obaveštajna služba*, IV, Београд 1959, 598.

Вером потражило је руководство Првог јужноморавског одреда преко Миливоја Перовића.²⁹ На састанку који је одржан 23. априла 1943. године у селу Тодоровце учествовао је политички комесар одреда Светозар Крстић, као и Перовић који је добио прилику да у једном тренутку насамо разговара са Пешићевом. Партизани су покушавали овом приликом да добију информације о подршци Живојина Ђурића Равногорском покрету, док је Пешићева радила на томе да их убеди да своје акције пренесу ван лесковачког округа. Следећи састанак са партизанима иницирала је Пешићева и био је одржан код села Брза испод Кукавице, почетком јуна 1943. године.³⁰ Том приликом Пешићева је наводно изјавила да одржава везу са Немцима само зато да би помогла Србима, тврдила је да за покрет Драже Михаиловића нема симпатије, али да од партизана тражи да не изазивају одмазде окупатора и да је спремна да им доставља поверљиве извештаје, а донела им је и санитетски материјал. Због контаката са партизанским покретом, Пешићева је током 1943. у једном тренутку била ухапшена од Специјалне полиције, али је пуштена након интервенције немачких органа власти.³¹

Испостава BdS-а у Лесковцу упорно је сумњичила Пешићеву за ширење комунизма, а пошто је почетком августа 1943. Живојин Ђурић дао оставку на место окружног начелника, предлагано је и повлачење Пешићеве из Лесковца.³² Сматрало се да Вера Пешић и Живојин Ђурић немају јасну

²⁹ Миливоје Перовић (1912–1975) пре рата радио је у адвокатској канцеларији и извештавао за *Политику*, 1940. докторирао је на Правном факултету у Београду. Био је члан Демократске странке. Током 1941. године приступио је Јабланичком партизанском одреду, а после његовог распуштања, у марту 1942, скривао се у јабланичком срезу и у том периоду шест пута сусрео са Вером Пешић, а једном од састанака присуствовао је и Живојин Ђурић. Током 1942. Миливоје Перовић је био и у контакту са мајором Радославом Ђурићем.

Перовић је током 1944. постао командант Друге јужноморавске бригаде. После рата био је министар индустрије и рударства, а потом секретар за финансије НР Србије и државни секретар за правосуђе НРС, уредник у Радио Београду и економски саветник амбасаде ФНРЈ у Лондону. Иступио је из КПЈ 1958. године и посветио се адвокатури и писању.

³⁰ О овом састанку Пешићева је касније изјавила: „Овај други састанак са овом партизанском групом знатно се разликовао од првог. Отпала је она коректност односно срданост.“ ИАБ, БИА, Досије Вере Пешић. (Историјски архив Београда, Безбедносно-информативна агенција).

³¹ *Немачка обавештајна служба*, IV, Beograd 1959, 578.

³² О комунистичкој оријентацији Пешићеве имао је податке и колаборационистички министар унутрашњих дела Танасије Динић који је на послератном саслушању изјавио да је био уверен да је Пешићева комунисткиња и да је такве информације добио и од Карла Крауса. Такође је изјавио да му је она рекла да је у контакту са браћом Перовић који се налазе у Народноослободилачком покрету. – *Колаборационисти пред судом Озне. Саслушање Милана Недића, Драгомира Јовановића, Танасија Динића и Косте Мушицког пред органима Озне*, приредили

линију рада и да упркос обећањима, нису успели ништа да учине, већ су изазвали велико незадовољство становништва.³³ У јавности је критиковано што Пешићева присуствује службеним конференцијама, саслушањима и претресима станова, док је Ђурић оптуживан да држи комунистичке говоре.³⁴ О делатности Вере Пешић су се у јавности шириле најневероватније приче, између осталог и да је била новинарка на Источном фронту,³⁵ као и да су јој Немци у Београду подносили на сагласност спискове Срба одређених за стрељање, али је и сама о себи ширила гласине да је допринела слому Југославије у Априлском рату, као и да је члан КПЈ од 1937. године.³⁶ Вера Пешић се у својим дописима и извештајима елоквентно и са убедљивом страшћу залагала за своје ставове и интересе.³⁷ Интервенисала је за ухапшене становнике лесковачког округа гарантујући за њихову исправност минимизирањем њиховог значаја или их је представљала као жртве околности.³⁸ Заједно са Живојином Ђурићем није се устручавала да подноси пријаве и против истакнутих личности немачког окупационог система, попут официра Абвера капетана Матла кога су оптужили да је говорио против Рибентропа и Гестапоа и да је немачку политику у Србији и Хрватској назвао потпуно погрешном.³⁹

Срђан Цветковић, Раде Ристановић, Небојша Стамболија, Београд 2018, 451.

³³ ИАБ, BdS, Изводи из досијеа за лица која се помињу у архиви BdS, р 48. (Историјски архив Београда, BdS)

³⁴ Немачка полиција у Лесковцу је у јуну 1943. тврдила да је Ђурић само лопта у рукама љубавнице Вере која не ужива леп глас, већ је изразита комунисткиња, да становништво не разуме зашто немачке власти трпе њен рад, да је присвојила велика права и да је са Ђурићем сматрана одговорном за ликвидације људи који су им се супротставили. ВА, Ча, 15а–1–4. (Војни архив, Четничка архива).

³⁵ ВА, Ча, 15а–1–3.

³⁶ ВА, Ча, 15б–2а–17.

³⁷ Приликом интервенисања за пуковника Живојина Ђурића, Пешићева је тврдила да је реч о најпоштенијем човеку у Србији са којим су Немци дошли у контакт и најомиљенијем официру који је лојално сарађивао са Немцима. ВА, Ча, 15а–1–4.

³⁸ Залажући се за ухапшене службенике поште у Лебану, Вера Пешић је истакла: „Ако ми се верује и ако представљам особу која већ годинама ради против комунизма, и ако се не сумња да један убеђени национал-социјалиста може да штити комунисте онда је моја реч јача од каквог поверљивог извештаја неповерљивих личности.“ АС, Г–1, Изванредна комисија за персоналне послове, К II бр. 36/42. (Архив Србије, Председништво Министарског савета 1941–1944)

³⁹ У извештају против Матла надлежни референт је забележио да тај метод „наметљиве тежње за стицањем популарности код Срба“ којим се бави Матл, није само нехатан, већ се „граничи чак са патолошким“ и представља „напуштање сваког немачког и националсоцијалистичког држања“, а да су достављачи показали „згранутост и згађеност“ на такво понашање једног немачког официра. – *Nemačka obavestajna služba*, IV, Beograd 1959, 121.

Вера Пешић је ухапшена 11. септембра 1943. у заседи у близини Сијаринске Бање, коју је организовао помоћник команданта Четврте јабланичке бригаде жандармеријски потпоручник Владимир Јанковић. Јанковић је Пешићеву спровео у штаб мајора Радослава Ђурића, где је саслушавана од стране истражног суда који су сачињавали: Андрија Божовић, капетан друге класе, начелник Ђурићевог штаба, Петар Јанковић, потпоручник, благајник Штаба, и Владимир Јовановић, ађутант мајора Ђурића, који је водио записник. Саслушање је трајало од 16. до 27. септембра 1943. године.

Пешићева је у својим белешкама касније приметила да је саслушање било „без одређеног правца и истраживања, видело се само да се жели што више да сазна, у свим правцима и час сам испитивана као окупаторски агент, час као помагач Тасе Динића (што су поставили као једно те исто) а час као опасан комуниста, – агент партизански, који се притајио код окупатора“.⁴⁰ Иако није била у потпуности задовољна записником са саслушања у коме је према мишљењу Пешићеве све било „накарадно постављено“, она га је потписала, али је на крају дописала један део у коме је изнела своје ставове о тренутној ратној ситуацији и владавини капиталистичког система.

Пошто је обавештена о завршетку саслушања, Врховна команда је 4. октобра наредила да је потребно да се Вера Пешић склони на сигурно место до свршетка рата, а да ће онда одговорати пред редовним судом, што је био став за који се и касније залагао Михаиловић.⁴¹ Сазнавши за хапшење Пешићеве, чланови британске мисије су захтевали да је и они, као немачку шпијунку, саслушају.⁴² Овом захтеву се успротивио Михаиловић који је у депеши Ђурићу, 6. новембра 1943. године, истакао да „наше грађане можемо само ми саслушавати“ и предложио да Енглези доставе питања, али да им се прослеђују само одговори који одговарају Равногорском покрету. Михаиловић је, такође, напоменуо да су представници британске мисије изјавили и да се Вери Пешић указује значајна пажња и да су Штаб 110 и Ђурић стављени под њену контролу. Иако је изразио сумњу у ове

⁴⁰ ИАБ, БИА, Досије Вере Пешић.

⁴¹ Михаиловић је сматрао да је требало да се она остави у животу пошто је знала много, али је на крају убијена због огорчења народа. – Драгољуб М. Михаиловић, *Рат и мир Венерала. Изабрани ратни списи*, II, приредили Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Димитријевић, Београд 1998, 530.

⁴² Бригадир Армстронг је већ 17. октобра из каирског штаба СОЕ био извештен о хапшењу Пешићеве и том приликом достављен му је упитник за њено ислеђивање, док је капетан Мур, члан британске мисије при Ђурићевом штабу, жалећи се на Ђурићев присан однос са Пешићевом тражио да се интервенише код Михаиловића да нареди Ђурићу да Британцима препусти саслушавање. – К. Николић, *Историја равногорског покрета ...*, II, 337.

тврдње, Михаиловић је наложио да Пешићева буде удаљена од штаба и од британске мисије.⁴³

У то време су у Ђурићевом штабу боравили браћа Вукановићи, а на Ђурићеву иницијативу професор Татомир Вукановић покушао је да придобије Пешићеву за сарадњу и посредовање у остваривању контакта са Народноослободилачким покретом, али она није прихватила ту понуду.⁴⁴ Ђурић је упркос томе током октобра 1943. успео преко Вукановића да успостави контакт са Народноослободилачким покретом, али је др Благоје Нешковић поставио као услов да потпуно пређе Народноослободилачком покрету, што је он наводно прихватио и затим обуставио нападе на народноослободилачке одреде.⁴⁵

Вера Пешић је осим одржавања контаката са Народноослободилачким покретом у претходном периоду и јавно исказивала наклоност према овом покрету, док се изразито негативно изражавала о британској политици, а њену наклоност није уживао ни Равногорски покрет. Ове ставове задржала је и након заробљавања, када је у том погледу забележила: „Организација Драже Михаиловића изгледала је у суштини тачно онако како сам ја замишљала целу ствар у Београду. И још горе. Свако је имао своје мишљење, свако је вукао на своју страну, а највише је било оних који су фактички били неопредељени тј. који су желели да задрже негде „отступницу“ – ти су ми највише и прилазили и нудили ми разне личне и опште услуге. Ја сам их одбијала. Стварност сама по себи ишла је у прилог мојих тежњи, нису ми били потребни мизерни појединци.“⁴⁶

У Ђурићевом штабу Пешићева је била сведок последњег чина љубавне драме која се одвијала између Радослава Ђурића и лекарке Мариоле Берђајев, о чему је Пешићева забележила: „Тамо сам срела једну жену (жену интелектуалку – лекара) и један читав заплет са њом у вези. Ту жену нећу да потржем, она ће бити предмет једне опширне обраде – ако будем имала времена. Кроз тај заплет још јасније сам сагледала људе уопште а и наличје четничке организације. [...] Било је тамо свега и свачега, падања у несвест, плача, измирења, пољубаца, љубоморе....“ Берђајева је половином новембра у селу Сагоњеву извршила самоубиство, а кривица за ову трагедију приписивана је Вери Пешић која је ускоро удаљена из Ђурићевог штаба.⁴⁷ После промене неколико боравишта, Пешићева је крајем децембра 1943.

⁴³ Nikola Milovanović, *Kontrarevolucionarni pokret Draže Mihailovića*, IV, Slom, Beograd 1983, 65.

⁴⁴ ВА, ЧА, 15а–1–3.

⁴⁵ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti CK KPJ i Vrhovnog Štaba NOVJ*, tom 2, knjiga 13, Beograd 1982, 276.

АС, Ж-23, ф. 1.

⁴⁶ ИАБ, БИА, Досије Вере Пешић.

⁴⁷ В. Глишић, *н. д.*, 205.

смештена у село Равна Бања у близини Сијаринске Бање, а убрзо је ту Радослав Ђурић сместио део свог штаба и почео да борави у кући у којој је Пешићева чувана. Током јануара 1944. своје боравиште преместили су у Сијаринску Бању у кућу Пешићеве.

Приближавање Вери Пешић, осим емоционалне заинтересованости, могло би се објаснити и њеним придобијањем за обавештајни рад од стране мајора Ђурића и ангажовањем на придобијању албанског становништва за сарадњу са Равногорским покретом.⁴⁸ Пешићева је 23. новембра 1943. упутила допис Радославу Ђурићу у коме је апеловала да се обустави терор према албанском становништву и уложи напори у његово придобијање, нудећи у том циљу личну сарадњу. У следећем писму упућеном Ђурићу 30. децембра 1943. Пешићева је истицала задовољство Ђурићевим пристанком и добар одзив албанског становништва позиву на сарадњу и предлагала да се формира равнгорски одред састављен искључиво од албанског становништва.⁴⁹ Пешићева је такође истицала и важност избора личности која би командовала овим одредом. Убрзо су почетком 1944. у области Јабланичког среза који је био насељен албанским становништвом формирани равнгорски одбори, а затим и бригада „Хоџа Зејнел“ која је име добила по Зејнелу Ајетовићу, учеснику у устанку 1917. и четнику Косте Пећанца, а за команданта бригаде је постављен поручник Јован Лабус.⁵⁰ Према појединим наводима, Пешићева је 12. марта 1944. обавестила Ђурића да је Јовану Лабусу предала све потребне податке о личностима које ће га занимати и да се она сама припрема за одлазак у Гњилански срез, али је такође истицала сумњу да ће партизани деловати у циљу ометања њиховог рада.⁵¹

Осим веза за представницима албанског становништва, Вера Пешић је након заробљавања од стране равнгорских снага успела током 1943. године два пута да контактира Живојина Ђурића који се налазио у Београду и који је о тим контактима обавестио немачке обавештајне органе. Пешићева је прво у октобру 1943. јавила Живојину Ђурићу да је подвргнута саслушањима и да је оптужена да је као агент Гестапоа радила на штету српског народа, а да је требало да је саслушају и представници британске мисије који су, наводно, чак предлагали да се пребаци у Каиро ради даљег испитивања. Пешићева је молила да јој Живојин Ђурић пошаље доказе да она није агент Гестапоа, наводећи да у противном постоји опасност да буде стрељана. У другом писму, од 30. децембра 1943, Пешићева је молила Живојина

⁴⁸ N. Milovanović, *n. d.*, 63.

⁴⁹ Ова два дописа Вере Пешић сачувана су у форми преписа чију је оригиналност својим потписом потврдио потпуковник Радослав Ђурић, 14. марта 1944. године. ВА, Ча, 15а–2–7.

⁵⁰ Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола П. Илић, *Четници у лесковачком крају 1941–1944*, Лесковац 1993, 160.

⁵¹ N. Milovanović, *n. d.*, 66.

Ђурића да хитно дође у четнички штаб. Ђурић је у договору са немачком службом отишао у Лесковац, с тим да је договорено да у четнички штаб на иде лично, већ да се обавештава преко посредника. Међутим, немачки обавештајни органи имали су почетком марта информације да је Живојин Ђурић пришао Равногорском покрету и да је преко Радослава Ђурића упућен у Босну.⁵²

Пешићева је током фебруара 1944. покушавала да обнови контакт и са Народноослободилачким покретом, али без успеха, пошто је писмо које је упутила Миливоју Перовићу остало без одговора, што је вероватно утицало на њено јаче везивање за Радослава Ђурића.⁵³ Утицај Пешићеве у Ђурићевом штабу ојачао је до те мере да је присуствовала појединим скуповима, а наводно је учествовала и у уређивању часописа „Равногорска реч“.⁵⁴

Од раније присутна неслагања, нетрпељивост и недисциплина у Ђурићевом штабу, а посебно незадовољство у погледу распореда командног кадра, додатно су појачани присуством Вере Пешић, а њено присуство и утицај на Штаб су често коришћени за оптужбе против Ђурића. Незадовољство утицајем Пешићеве у Ђурићевом штабу истицали су поједини официри залажући се за њено уклањање и спровођење истраге о благом поступку према њој,⁵⁵ а тражена је од Врховне команде и Ђурићева смена. Такође је велики отпор изазивало Ђурићево дружење са Пешићевом и њеном мајком, као и боравак у њиховој кући, а наслућивано је да покушавају да успоставе везу са партизанима. Потпоручник Владимир Јанковић који је заробио Веру Пешић, услед незадовољства због благог поступка према њој, упутио је Ђурићу допис у коме је критиковао однос према Пешићевој: „Истрага је спроведена и то тако на дуго и широко да се вукла месец дана. Много њих који су много мање криви од Вере Пешић изгубили су главу за 48 сати најдаље. Вера је на срамоту целе организације и данас жива и слободно се креће по Сијаринској Бањи, па чак је присуствовала једном

⁵² ВА, Ча, 15а–1–4.

⁵³ В. Глишић, *н. д.*, 209.

Сам Ђурић је изјавио да је Миливоје Перовић потврдио 17. фебруара 1944. да је добио писмо које му је Ђурић упутио, али на њега није одговорио. Нејасно је да ли су се Пешићева и Ђурић одвојено или заједно у истом периоду обратили Перовићу. АС, Ж-23, ф. 1.

⁵⁴ ВА, Ча, 15а–1–3.

⁵⁵ „Од дана њеног присуства у организацији нашег покрета развило се је страховито незадовољство како код старешинског кадра тако и код војника и грађана. Ауторитет наше организације код грађанства од тога времена све из дана у дан нагло опада, те једног дана њеним даљим присуством наша организација се може надати губљењу подршке код националиста, док комунисти помоћу ње јачају се.“ ВА, Ча, 26а–4–11.

четничком збору. Округ Лесковачки, Ниш, Београд па и цела Шумадија зна да је Вера Пешић немачка шпијунка, да је много и много национално исправних Срба својим радом отерала у гроб, да је сва огрезла у Српској невиној крви. То је истина и она се ничим не може побити. За све то народ ће јој судити и она то не може избећи и ако је својим великим лукавством и покварењаштвом успела да стекне привремену заштиту извесних наших људи. Тачно је и то да је Вера Пешић упропастила много добрих Срба, па ће сигурно упропастити и своје садање заштитнике. Она не бира средство да дође до циља. Њен циљ је служба Немцима и комунистима. Тачно је и то да после хватања Вере Пешић ни једна бугарска и немачка потера није извршена на наше људе, а за време док је Вера била код Бугара и Немаца потере су биле само противу наших људи.⁵⁶ Писмо у коме је протестовао против односа према Вери Пешић упутио је Ђурићу и резервни потпоручник Петар Јанковић, члан истражног суда који је испитивао Пешићеву.⁵⁷

Истовремено, незадовољство у Равногорском покрету било је појачано личним сукобима и неслагањима која су имала основу и у оптужбама о наклоњености појединих старешина комунизму и Народноослободилачком покрету, што је доводило и до личних обрачуна и убиства. Командат Топличког корпуса Милутин Радојевић отказао је још у мају 1943. послушност Ђурићу, а сукоб је у почетку био инициран Ђурићевом неспремношћу да се сукоби са Народноослободилачким покретом, а затим и подршком браћи Сотировић, Ратомиру и Ратибору, које је примио у свој штаб, а који су такође сумњичени за наклоност комунизму.⁵⁸ У јуну 1943. Михаиловићев делегат Миодраг Палошевић испитао је разлоге сукоба и том приликом закључио да је Ратибор Сотировић саботирао добре односе Ђурића и Радојевића и да Ђурић није смео то да дозволи. Ђурић је крајем 1943. наредио да се Радојевић разоружа и смени са положаја команданта корпуса, а постави Милан Стојановић који се такође убрзо уверио да је Сотировић толерантан према комунистима, а да њега и његовог брата Ђурић неоправдано штити.⁵⁹

Услед неорганизованог рада Радослава Ђурића, као и утицаја Вере Пешић, дошло је до тога да је лесковачки округ оквалификован као област под комунистичким утицајем.⁶⁰ Почетком маја 1944. на страну

⁵⁶ ВА, Ча, 15а–2–31.

⁵⁷ Пошто није успео да убеди Ђурића, Петар Јанковић је затражио да буде разрешен благајничке дужности, што је Ђурић прихватио. ВА, Ча, 15б–2а–17.

⁵⁸ К. Николић, *Историја равногорског покрета ...*, II, 53.

⁵⁹ ВА, Ча, 15а–2–38.

⁶⁰ „Лесковачки округ гори у потпуности. Он гори већ више од годину дана. Гори благодарећи апсолутној неактивности бугарских трупа на тој територији и комунистичком раду Вере Пешић, па и самом раду у целом том периоду времена потпуковника Радослава Ђурића.“ ВА, Ча, 121–4–8.

народноослободилачких одреда пребегли су са људством из равнорских одреда капетан Јагош Вукановић, командант Јабланичког корпуса, поручник Живојин Божинић, командант бригаде, и капетан Лакић Вуксановић, начелник штаба Јабланичког корпуса.⁶¹ С друге стране, међу командним кадрам постојало је више официра који су пружали отпор Ђурићевој политици, а међу њима су се истицали мајор Блажо Брајовић, поручник Воја Брајовић, потпоручник Владимир Јанковић, капетан Бранко Борићић, капетан Ратко Ђуровић. Капетан Бранко Борићић, командант Штабног одреда, напустио је са групом војника Горски штаб 110, наводећи као основни разлог присуство Вере Пешић у штабу и изразио жељу да се прикључи Драгутину Кесеровићу, команданту Расинског корпуса.⁶² Посебан утицај на промену односа према Ђурићу у Врховној команди имала је офанзива на Народноослободилачки покрет у Јабланици и Топлици током марта 1944. у којој је Ђурић избегао да дејствује и укаже помоћ Драгутину Кесеровићу. Убрзо су у договору са начелником Ђурићевог штаба предузете мере за његово повлачење у Врховну команду ради истраге. Михаиловић је почетком маја наредио да се за команданта Јужне Србије и дела Северне Србије постави генерал Мирослав Трифуновић, али је убрзо, пошто је обавештен о Ђурићевим плановима о напуштању четничке организације, наредио да се Ђурић разоружа и ухапси.

Завера против Ђурића коју је организовало људство Гњиланске бригаде осујећена је Ђурићевом реакцијом 16. маја, када је ухапсио људство и офицере ове бригаде и затим припремао њихово извођење пред суд и кажњавање смртном казном, да би под командом мајора Јована Стевановића, начелника Горског штаба 110, 18. маја био извршен пуч у Штабу, разоружано Ђурићево обезбеђење и он заробљен, док су Пешићева и њена мајка ухваћене и стрељане. Ђурић је успео да побегне 27. маја,⁶³ а затим да се 29. маја прикључи Народноослободилачком покрету. Убрзо је, на основу наређења Врховног штаба НОВ и ПОЈ 13. јуна 1944, Ђурић, са осталим четницима који су у међувремену пребегли, примљен у партизанске редове, а дати су им и одговарајући положаји.⁶⁴ Ђурић се, 2. јула 1944, на збору у Медвеђи

⁶¹ Лакић Вуксановић је пре тога био поручник командант Граничне страже, и заједно са Живојином Ђурићем присуствовао је састанку Вере Пешић и Миливоја Перовића током 1942. године. Иако је био у родбинским односима са Вером Пешић, она је у својим белешкама оставила неповољно мишљење о њему, а оптуживала га је и да је главни кривац за изазивање непријатељстава и заоштравање сукоба у грађанском рату.

⁶² Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. П. Илић, *н. д.*, 106.

⁶³ Мајкл Лиз, *Силоване Србије. Британска улога у Титовом грабљењу власти 1943–1944*, Београд 1991, 149.

⁶⁴ Према извештају Светозара Вукмановића Темпа, делегата ЦК КПЈ и Врховног штаба НОВ и ПОЈ, од 3. јуна 1944, Ђурић се обратио Првој српској дивизији тражећи гаранцију за живот, која му је дата, а руководству народноослободилачког покрета ставио је на распложење документа „о издаји Драже Михаиловића“, док

јавно обратио народу и прочитао проглас којим се обраћао становништву и равногорским командантима, а који је био уперен против Равногорског покрета и Драже Михаиловића.⁶⁵

Одмах после пуча одржана је 19. маја конференција официра Штаба 110, Вардарског, Јужноморавског и Јабланичког корпуса на којој су предузете мере смиривања ситуације и заштите од напада партизана који је уследио већ 21. маја.⁶⁶ Напад је водила тек основана Прва српска дивизија и трајао је до 28. маја, када је оцењено да је Јужноморавска група четничких корпуса већим делом разбијена и да више не представља борбену вредност, а само Лесковачка четничка бригада изгубила је 135 људи и са 250 спала на 115 бораца.⁶⁷

Радослав Ђурић је после рата сведочио на суђењу Дражи Михаиловићу.⁶⁸ Иако је љотићевац Боривоје Карапанцић означио Ђурића као „најфаталнијег човека“ у покрету Драже Михаиловића и као комунисту који је био инфилтриран у Равногорски покрет са улогом „тројанског коња у Михаиловићевој организацији“,⁶⁹ Ђурић, упркос томе што је учинио бројне услуге Народноослободилачком покрету, никада није стекао поверење комунистичког вођства, убрзо је пензионисан, а умро је 15. маја 1980. године као пуковник ЈНА у пензији.

По завршетку Другог светског рата, после краће затворске казне, на слободи се нашао и Живојин Ђурић, а рат је преживео и Карл Краус, који никада није одговарао за своју делатност. Вера Пешић је страдала у 25. години, проживевши кратак живот испуњен узбудљивим доживљајима. Како се рат ближио крају, Вера Пешић је трагала за подршком покрета отпора, али је тешкоће налазила на свим странама које су зазирале од њене дотадашње делатности и озлоглашености. Није била присталица Равногорског покрета због одбојности и мржње коју је гајила према Британцима, док је Народноослободилачки покрет није прихватао, а Миливоје Перовић није могао бити довољна подршка унутар овог покрета.

је командант Главног штаба НОВ и ПО Србије Петар Стамболић, 16. јуна 1944, извештавао Јосипа Броза да Ђурић није са собом довео војнике, али да је одржао неколико зборовна на слободној територији.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti CK KPJ i Vrhovnog Štaba NOVJ, том 2, књига 13, Београд 1982, 276.

⁶⁵ К. Николић, *Историја равногорског покрета ...*, II, 341.

⁶⁶ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 3, Београд 1983, 727.

⁶⁷ Миливоје Перовић, *Јужна Србија. Србија у народноослободилачкој борби*, Београд 1961, 393.

⁶⁸ Миодраг Зечевић, *Документа са суђења равногорском покрету, I*, Београд 2001, 1382.

⁶⁹ Боривоје Карапанцић, *Грађански рат у Србији 1941–1945*, Београд 1993, 266.

Улога и допринос Вере Пешић прилично су предимензионирани, о чему сведочи и то да је често називана „српском Мата Хари“.⁷⁰ Сматра се да је била љубавница Танасија Динића, као и генерала Бадера, војног заповедника Србије. Након предратне сарадње и пропагандног рада на почетку окупације, Вера Пешић је удаљена из ближе немачке околине и препуштена колаборационистичким властима. Предност Вере Пешић као немачке обавештајне сараднице лежала је у њеном добром познавању страних језика, привлачности, комуникативности и слободном понашању према мушкарцима, али и личној спремности и одважности да се упусти у сарадњу и пропагирање нацистичких циљева. У том смислу, њена сарадња је превазилазила размере обавештајне делатности и прелазила у поље пропаганде, што је представљало усамљен случај у држању жена у Србији према окупатору.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Хедер Вилијамс, *Падобранци, патриоти и партизани*, Београд 2009.
- Венцеслав Глишић, „Досије о Вери Пешић или како не треба писати историју обавештајца“, *Војноисторијски гласник*, 2/2009, 175–213.
- Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја, I, У пламену устанка. Ратна 1941. година*, Чачак – Горњи Милановац – Краљево 2002.
- Александар М. Динчић, Дејан Д. Антић, „Организација војних формација Југословенске војске у отаџбини у Македонији (1941–1942)“, *Баштина*, 41/2016, 211–230.
- Александар Динчић, „Англоамериканци у Лесковачком и Врањском округу и спасавање ваздухопловаца (1941–1944)“, *Лесковачки зборник*, 57/2017, 237–259.
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, том 14, књига 1–3, Београд 1981–1983.
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu. Dokumenti СК КПЈ и Врховног Штаба NOVЈ*, том 2, књига 13, Београд 1982.
- Миодраг Зечевић, *Документа са суђења равногорском покрету*, I, Београд 2001.
- Никола П. Илић, *Вера Пешић у вртлогу шпијунаже*, Лесковац 2004.
- Боривоје Карапанџић, *Грађански рат у Србији 1941–1945*, Београд 1993.

⁷⁰ Значајан узрок стварању овакве представе о Вери Пешић лежи у књизи бившег оперативног радника УДБ-е Николе П. Илића, *Вера Пешић у вртлогу шпијунаже* (Лесковац 2004) у којој је њој дат превелики значај и приписана јој обавештајна активност у корист четири обавештајне службе. Ширењу оваквих ставова допринело је и то што су делови Илићеве књиге објављени као фељтон у *Вечерњим новостима*. Критички приказ књиге дао је Венцеслав Глишић. – В. Глишић, н. д.

Колаборационисти пред судом Озне. Саслушање Милана Недића, Драгомира Јовановића, Танасија Динића и Косте Мушицког пред органима Озне, приредили Срђан Цветковић, Раде Ристановић, Небојша Стамболија, Београд 2018.

Milan Koljanin, „Struktura i delovanje policije nacističke Nemačke u okupiranoj Srbiji 1941–1944“, *Istorija 20. veka*, 3/2011, 143–156.

Мајкл Лиз, *Силовање Србије. Британска улога у Титовом грабљењу власти 1943–1944*, Београд 1991.

Jovan Marjanović, *Ustanak i narodnooslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Beograd 1963.

Nikola Milovanović, *Kontrarevolucionarni pokret Draže Mihailovića*, IV, *Slom*, Beograd 1983.

Драгољуб М. Михаиловић, *Рат и мир Генерала. Изабрани ратни списи*, II, приредили Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Димитријевић, Београд 1998.

Nemačka obaveštajna služba, IV, Beograd 1959.

Коста Николић, *Савезници и покрети отпора у Југославији 1941–1945*, Београд 2009.

Коста Николић, *Историја равногорског покрета 1941–1945*, II, *Србија под окупацијом*, Београд 2014.

Коста Николић, *Савезници, четници и партизани у Другом светском рату*, Београд 2018.

Стеван К. Павловић, *Хитлеров нови антипоредак. Други светски рат у Југославији*, Београд 2009.

Миливоје Перовић, *Јужна Србија. Србија у народноослободилачкој борби*, Београд 1961.

Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Beograd 1992.

Uglješa Popović, *Deseti po redu. Vojno obaveštajna služba bivše jugoslovenske vojske od 1938. do maja 1941. godine*, Beograd 1976.

Srbi u ratnom dnevniku Vermahta, Izbor, prevod i pogovor Nikola Živković, Beograd 2004.

Мирослав Стојиљковић, *Бугарска окупаторска политика у Србији 1941–1944*, Београд 1989.

Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола П. Илић, *Четници у лесковачком крају 1941–1944*, Лесковац 1993.

Живко Топаловић, *На Равној Гори*, Крагујевац 1999.

Љубинка Шкодрић, „Друштвена одговорност српске жене за наш државни слом“. Женско питање у колаборационистичкој штампи“, *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944*, приредио Александар Стојановић, Београд 2015, 289–311.

Summary

Ljubinka Škodrić
VERA PEŠIĆ AND RADOSLAV DJURIĆ
ONE WARTIME EPISODE FROM SOUTHERN SERBIA

At the end of 1943 and in the first half of 1944 in the southern of Serbia, dramatic events took place in the Command of South Serbia of the Ravna Gora Movement, whose actors were Lieutenant Colonel Radoslav Djurić, Commander of the 110 Command and German informant Vera Pešić, who was captured by the members of Ravna Gora Movement. Although on opposite sides, during the occupation they both showed affection and cooperated with the People's Liberation Movement, and the end of the war led them to seek a stronger tie with this movement. The short-term collaboration of Djurić and Pešić resulted in gaining support of a local Albanian population for the Ravna Gora Movement, but also with the great dissatisfaction of members of the Ravna Gora Movement who did not accept and approve the presence of Pešić in their Command. The influence of Vera Pešić was often inflated and greater importance was attributed to her than she had. She was considered responsible for Djurić's decisions, especially regarding the appointment of commanding officers. Dissatisfaction culminated in the rebellion in the 110 Command when Vera Pesic was shot, while Radoslav Djurić joined the National Liberation Movement. Although he retained significant positions, Radoslav Djurić, as a close associate of Draža Mihailović, never gained the trust of the National Liberation Movement, while Vera Pešić continued to live in stories about "Serbian Mata Hari" making it difficult to discern the legend from the truth.

KEYWORDS: intelligence activity, Vera Pešić, Radoslav Djurić, Ravna Gora Movement, National Liberation Movement, chetniks, partizans, resistance movement, World War II.